
ОДИТОРСКИТЕ ИЗВАДКИ – СРЕДСТВО ЗА РАВНОВЕСИЕ МЕЖДУ ПРЕЦИЗНОСТТА НА ОДИТА И НЕГОВАТА ЦЕНА

Бранимира Колева

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА, България

E-mail: branimirakoleva@ue-varna.bg

Резюме: В момента светът е в икономическа криза, която влияе негативно върху одиторската професия, защото клиентите са станали по-рискови и по-податливи на фалити. Затова е необходимо да се увеличи нивото на прилагания професионален скептицизъм от страна на одиторите, да се събират по-надеждни одиторски доказателства, като се използват извадки, формирани не само по нестатистически път, но и чрез статистически методи. Взаимно допълващото им използване би довело до по-качествен одит, намаляване на одиторската субективност и до издаването на по-обективни одиторски мнения.

Ключови думи: независим финансов одит, одиторски извадки, професионален скептицизъм, одиторски доказателства; качество на одит.

URL: nsarhiv.uni-svishtov.bg

DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.ea-nsa.2025.2.05.bg>

JEL: M42

Въведение

Одиторската професия в момента непрекъснато се регулира. Ръководствата на предприятията трябва да установяват ефективен вътрешен контрол, а одиторите да разработват одиторските си процедури така, че да вземат под внимание системата за вътрешен контрол в дружествата. Но въпреки всичко това, потребителите на финансовите отчети трудно могат да оценят качеството на проведения одит. Обикновено това се установява едва след обявена несъстоятелност на дадена компания. Фалитите на публичните компании често са последвани от съдебни процеси. Одиторските фирми също се включват в подобни

съдебни процеси, което е последица от фалита на съответната корпорация.

В зората на одита, за независимия одитор не е било нетипично да провери всички счетоводни записи в одитираното предприятие. Но поради увеличаване на размера и сложността на сделките в компаниите, става икономически неоправдано, както и прекалено трудоемко, да се проверяват всички операции и съпътстващите ги документи. Одиторите откриват необходимостта да дадат заключение за честността на финансовите отчети, основавайки се на проверка на подгрупа (извадка) от сделки и трансакции. Ето защо приложимите одиторски стандарти разрешават, при провеждането на независим финансов одит да се прилагат както статистически, така и нестатистически извадкови техники с цел получаване на достатъчни и уместни доказателства (МОС 530, 2009). Като резултат от това одитът осигурява разумна, а не абсолютна сигурност относно достоверното представяне на информацията във финансовия отчет.

Понастоящем извадките – статистически или нестатистически, се прилагат в почти всеки одит на финансов отчет. Одиторските извадки по своята същност увеличават несигурността, тъй-като одиторите проверяват по-малко от пълната популация и следователно достигнатото заключение, основавайки се на извадковите резултати, може да се различава от заключението, до което одиторът би достигнал, ако провери цялата популация. Извадките позволяват на одиторите да дават мнение за операциите или салдата, без да се увеличава времето и разходите, необходими за извършването на проверката на данните. Логиката на техниката на „одиторската извадка“ е, че някои извадки са достатъчно репрезентативни, за да гарантират валидността и надеждността на заключенията за цялата популация – обект на проверка. Но за да се използват одиторски извадки като инструмент, способ, одиторите следва да имат задълбочени познания за тях.

Целта на настоящата разработка е да се представи критичен преглед върху начина на формиране и използване на одиторските извадки, да се получат познания за това, каква е разликата между статистическите и нестатистическите извадки и каква сигурност носят те. В българската литература е налице съвсем малко информация (Ламбова, М. 2003), (Радева, К. 2010), (Вайсел, А. 2015), даваща достатъчни знания относно приложението на статистически и нестатистически извадки в одиторската практика. Само тогава, когато одиторите правилно формират и оценяват извадковите резултати, могат да заключат, че са намалили на достатъчно ниско ниво одиторския си риск и са събрали убедителни доказа-

телства в подкрепа на изразеното си мнение. Всичко това обуславя актуалността на изследвания проблем и обяснява мотивите за избора му.

Обект на изследване в разработката е нивото на прецизност, която дават статистическата и нестатистическата извадка. Изборът на обекта се мотивира преди всичко от:

- нуждата да се намали субективния момент от страна на одитора при избора на обекти за проверка;
- необходимостта от повишаване надеждността на резултатите чрез увеличаване на използването на статистически методи за формиране на извадки. Това би довело до по-надеждни и представителни за популацията доказателства.

Разбирането на автора е, **че взаимно допълващото използване на нестатистически и статистически извадки** ще доведе до увеличаване на качеството на одиторската работа и степента на доверие в нея.

Предмет на изследване е качеството на независимия финансов одит, осъществен с помощта на извадки.

Задачите, които спомагат за постигането на посочената цел, са следните:

1. Представяне на предимствата и недостатъците от използването на извадки;
2. Изясняване на основните концепции в одита – същественост, одиторски риск и одиторски доказателства.
3. Представяне на подходи за формиране на одиторска извадка;
4. Разяснение на качествените характеристики, които следва да има дадена популация, за да се формира представителна извадка.

Извършването на одиторски проверки чрез използването предимно на нестатистически извадки, формирани на базата на одиторска субективна преценка, неминуемо води до проблеми, свързани с преценката относно:

- дали размерът на нестатистическата извадка, определен на базата на одиторска преценка, е достатъчен, за да намали на достатъчно ниско ниво риска на извадката;
- качествената оценка на резултатите от нестатистическите извадки преувеличава ли увереността на одиторите в заключенията, основани на извадки;
- дали липсата на проекция на откритите грешките в нестатистическите извадки и неинтегрирането им в обща (съвкупна) грешка на ниво финансов отчет, води в някои случаи до неизвършването на

корекции във финансовите отчети и до нежелани одиторски резултати.

Основната изследователска теза, която се поддържа в разработката, е, че взаимно допълващото използване на статистическите и нестатистическите извадки в одита би довело до намаляване на одиторския риск до приемливо ниско ниво.

За постигане целта на изследването са използвани следните подходи:

- преглед на българска и чужда литература в сферата на независимия финансов одит;
- резултати от емпирични чужди изследвания;
- анализ на нормативната уредба по въпроса;

Доказателствата, събрани от одитора, трябва да са свързани с *твърдения за икономическите действия и събития*. Финансовият отчет, изготвен от ръководството, съдържа твърдения за вярност – съществуване, пълнота, оценка, точност, разграничаване на периодите, класификация и разбираемост, права и задължения. Одиторът сравнява събраните доказателства за твърденията относно икономическите действия, за да определи степента на съответствие между тези твърдения и установените критерии. Критериите могат да са общоприемлива счетоводна база или специфична счетоводна база.

Одиторът събира доказателства за стопанските операции, които са възникнали (икономически действия и събития) и за мениджмънта (изготвящ и отговорен за финансовия отчет). Той използва тези доказателства, за да сравни твърденията, съдържащи се във финансовия отчет, с избраните критерии. Одиторският доклад съобщава на потребителите степента на съответствие между твърденията и критериите. *Докладването на резултатите на заинтересованите потребители* е свързано с вида на доклада, който одиторът издава на предвидените потребители.

Следователно *предметът на одита* е финансовият отчет на предприятието, за който се събират достатъчни и уместни доказателства, за да се осигури разумна база за формулиране на заключение в доклада за изразяване на сигурност, а обект на одита са твърденията за вярност за салда, групи сделки и операции.

Целта на одита на финансовите отчети е да се даде възможност на одиторът да изрази мнение относно това, дали финансовите отчети са изготвени, във всички съществени аспекти, в съответствие с установена обща рамка за финансова отчетност (МОС 200, 2009). Съществува неправилното разбиране, че одиторът носи отговорност за разкриване всич-

ки грешки, измами и противозаконни действия. Според Международните одиторски стандарти одиторът е отговорен да планира и изпълни одита така, за да получи разумна степен на сигурност, че финансовият отчет като цяло не съдържа съществени неточности, отклонения и несъответствия, независимо дали са причинени от грешки, измами или незаконни действия (МОС 200, 2009). Поради вида на одиторските доказателства и характеристиките на измамата одиторът е способен да получи разумна, но не и абсолютна степен на сигурност. Следователно е възможно, одиторът да даде неквалифицирано мнение и в същото време финансовият отчет да съдържа съществени неточности. Одитът е ангажимент за изразяване на сигурност, в който професионалният счетоводител изразява мнение, с цел да се повиши степента на доверие на предвидените потребители. Но за да се осъществи това, одиторът следва да избере подходящи обекти за проверка, с цел да събере достатъчни и уместни одиторски доказателства. Той има следните възможности: да избере всички обекти за проверка (пълна проверка); да избере конкретни обекти за проверка; да формира одиторска извадка.

При малките предприятия одиторът може да си позволи извършването на пълна проверка, но в предприятията с голям обем стопански операции не е ефективно, нито икономически оправдано да се проверяват всички сделки, настъпили през периода. Ето защо в днешната работна среда един ефикасен способ за извършване на одиторска проверка се явяват одиторските извадки.

1. Три основни концепции в одита и влиянието им върху одиторските извадки – същественост, одиторски риск и одиторски доказателства

В одита съществуват три фундаментални концепции – *същественост*, *одиторски риск* и *доказателства*. Преценката на одитора за същественост и одиторски риск влияе върху определянето на вида и количеството на работата, която ще бъде свършена от одитора, което от своя страна реферира към определянето на обхвата на одита. При установяването на обхвата на одита одиторът трябва да вземе решение относно естеството, количеството и времето на събиране на одиторски доказателства.

Определянето на *съществеността* от одитора е въпрос на професионална преценка. В „Общите положения за изготвяне и представяне на финансови отчети“, издадени от Комитета по международни счетоводни стандарти, „съществеността“ е дефинирана по следния начин:

„информацията е съществена, ако пропускът и/или неправилното ѝ представяне би повлияло на решенията, които потребителите вземат на базата на финансовите отчети. Съществеността зависи от размера на обекта или на грешката, преценени според конкретните обстоятелства на пропуск или неправилно представяне”. Фокусът на тази дефиниция е от гледна точка на потребителите на финансовите отчети. При планирането на ангажимента одиторът преценя степента на неточностите, които могат да повлияят върху решенията на потребителите. Одиторът използва счетоводната същественост като отправна точка за определяне на сумата, която ще бъде използвана за установяването на плановата същественост в одита. Или съществеността на ниво финансов отчет е „максималната сума на неточността във финансовия отчет, която може да съществува, без да повлияе на решението на потребителя”.

Настоящите международни одиторски стандарти не осигуряват специфично ръководство за определяне на сумата на съществеността поради няколко причини. Първо – трудно е, ако не и невъзможно да се определи, какво е съществено за разнообразни групи потребители като инвеститори, кредитори, наети лица, правителствени и други организации, които разчитат на финансовите отчети като основен източник на информация. Второ, одиторите са неспособни да се разберат помежду си колко и каква е съществеността. Накрая, някои одитори не са склонни да определят същественост, която ще е важна при съдебен процес. Чрез установяване на нивото на същественост в одита одиторът се фокусира върху съществени неточности, където сумата на неточностите е разликата между твърденията на мениджмънта във финансовия отчет и отчет, базиран на одиторски констатации. Одиторският доклад включва фразата „финансовият отчет представя достоверно, във всички *съществени* аспекти...” Това е начинът, чрез който одиторът съобщава представата за същественост на потребителите на одиторския доклад. Също така няма гаранция, че одиторът ще разкрие всички съществени неточности. Затова одитът осигурява единствено разумна, а не абсолютна степен на сигурност, че всички неточности са разкрити.

Съществеността има както количествен, така и качествен аспект. Определянето ѝ е въпрос на професионална преценка. Чрез нивото на същественост количествено се оценява влиянието на неточностите, отклоненията и несъответствията. Съществеността може да бъде увеличена, базирайки се на благоприятни качествени фактори като предишен одиторски опит (малко грешки в предходни години, нисък потенциал за измами и незаконни действия, ненарушаване на задължения по договори), добри финансови условия и добри икономическите условия в дадения отрасъл. Обратно, неблагоприятни фактори, като големи неточности в

предходни години, влошени икономически условия в отрасъла, наличие на потенциал за нарушаване на договорни задължения, могат да доведат до намаляване на планираната същественост.

Качествените фактори също влияят на одиторската преценка за съществеността. Съществеността не зависи единствено само от сумите на перата, но също и от техния характер. Например незаконни плащания на относително малки суми може да бъдат разглеждани като съществени за финансовия отчет на предприятието. Според автора примери, които могат да бъдат качествено съществени, включват тези като: обрат в тенденциите на рентабилността в предприятието през отделните отчетни периоди; промяна на нетната загуба в нетна печалба и обратно; съществен размер на касови наличности; отрицателни касови наличности през периода или в края на периода, попълнена чрез средства от собственика; голям размер на получени средства от собственици; значителен обем на сделки с акции, главно на непублични дружества; значим обем сделки с офшорни компании; съществени салда в сметките за материални запаси, когато те не са типични за характера и обема на бизнеса и други.

Също така е налице обратна зависимост между нивото на същественост и одиторския риск, тоест колкото по-високо е нивото на същественост, толкова по-нисък е одиторският риск и обратно. Одиторът взема под внимание обратната зависимост между нивото на същественост и одиторския риск при определяне на характера, време на изпълнение и обхвата на одиторските процедури. Например, ако след извършването на планираните одиторски процедури се установи, че приемливото ниво на същественост е по-ниско, одиторският риск се увеличава. При този случай одиторът следва да намали риска на разкритията чрез модифициране на характера, време на изпълнение, обхвата на одиторските процедури, което от своя страна е свързано и с увеличаване размера на извадките. Така ще се проверят повече операции и ще се изрази правилно одиторско мнение.

Представата за разумна степен на сигурност води към втората концепция в одита – одиторският риск.

Одиторският риск е рискът, одиторът да изрази неподходящо мнение, когато във финансовия отчет се съдържат съществени неточности. Одиторските стандарти не осигуряват специфично ръководство за това, какво е приемливо ниво на одиторски риск. Одиторският риск е рискът, който възниква за одитора, ако изрази неквалифицирано мнение за съществено грешен финансов отчет. Основната обосновка на модела на *одиторския риск* е, че е комбиниран риск от съществени неточности, оставащи неоткрити, и е продукт на четири независими компоненти на риска:

- Вътрешно присъщ риск (IR);
- Риск на контрола (CR);
- Риск, че други нестатистически процедури няма да успеят да разкрият неточности (напр. аналитични процедури и други процедури по същество) (AP);
- Риск, че други статистически процедури, няма да успеят да разкрият неточности (или риск при детайлните тестове) (TD).

Този комбиниран риск трябва да бъде относително нисък. В количествено изражение следва да варира между 5 и 10 %. Уравнението на модела на одиторския риск е следният:

$$AR = IR \times CR \times DR$$

(одиторски риск) (вътрешно присъщ риск) (риск на контрола) (риск на разкритията)

В американската одиторска литература (Messier, William F., Jr, 2021) **рискът на разкритията (DR)** е рискът, че одиторските процедури ще доведат до заключение, че не съществуват съществени неточности в салдата или групите операции, когато в действителност такива има. Той е представен като съдържащ *два компонента*: AP – риск от други нестатистически процедури; TD – риск, че одиторските статистически процедури няма да успеят да разкрият неточности (или риск при детайлните тестове):

$$DR = AP \times TD$$

В резултат на това, моделът на одиторския риск става следния (Messier, William F, 2021).

$$AR = IR \times CR \times AP \times TD$$

Рискът на разкритията е съставен от два вида риск.

Първият е **рискът на извадката**, свързан с факта, че в много случаи одиторът не проверява сто процента от балансовите салда или групи сделки и операции. Тъй като той проверява част (подмножество) от популацията, формираната извадка може да не е представителна за популацията и за него съществува възможност да формира грешно заключение относно честното представяне на финансовия отчет.

Вторият риск е наречен **риск, несвързан с извадката**, и може да възникне, защото одиторът използва неподходящи одиторски процедури или не успява да разкрие неточности, дори да прилага подходящи одиторски процедури, или неправилно тълкува резултатите от извършените тестове. Рискът, несвързан с извадката, може да съществува дори когато одиторът провери сто процента от популацията. Този вид риск може да бъде минимализиран чрез адекватно обучение, планиране и контрол.

Самият факт, че одиторът прилага извадкови методи, говори за това, че той съзнателно се натъква на отделните видове рискове. Това е неизбежно при одита, но ясни и научнообосновани извадкови методи ще помогнат на одитора да селектира грешките и да изрази подходящо одиторско мнение (Елисеева, И.И., Терехов, А.А., 2007).

Грешките могат да бъдат случайни (пропуски при попълването на документите, аритметични грешки) и следователно нямат явна тенденция в посока на минимализиране или увеличаване на техните параметри. Значителното зло идва не от случайните грешки, а от съзнателните тенденциозни изкривявания на информацията, режисирането на кражби, мошеничества и лошо управление. Но и самият одитор може да не забележи случайна или тенденциозна грешка в документацията или отчетността, да пропусне важна информация и накрая да изрази неправилно одиторско заключение на базата на получените данни. Одиторът също може да допусне грешки.

Концепцията за разумна степен на сигурност отчита, че съществува риск, одиторското мнение да не е подходящо. Именно рискът одиторът да изрази неподходящо одиторско мнение, когато във финансов отчет са налице съществени неточности, се нарича „одиторски риск“ (Четыркин, Е.М., Васильева, Н.Е, 2013).

Определянето на одиторския риск и неговите компоненти е въпрос на професионална преценка. При приключването на одита одиторът не знае със сигурност действителното ниво на одиторския риск. Ако одиторът определи, че постигнатият одиторски риск е по-малък или равен на планираното ниво на одиторски риск, може да се издаде неквалифициран доклад. Ако постигнатото ниво на одиторски риск е по-високо от планираното ниво, одиторът ще трябва да свърши допълнителна работа или да квалифицира одиторския си доклад. Одиторът намалява одиторския риск чрез разработване и изпълнение на одиторски процедури за събиране на достатъчни и уместни доказателства, които да му дадат възможност да достигне до разумни заключения, на които да базира мнението си. Повишаването на оценката на одитора за риска от съществени неточности, отклонения и несъответствия води до увеличаване на одиторските процедури, които трябва да извърши, което от своя страна е свързано и с увеличаване на размерите на извадките в отделните популации. Оценката на одитора на риска от съществени неточности, отклонения и несъответствия се влияе от вътрешноприсъщия риск и риска на контрола. За да се намали одиторският риск до приемливо ниско ниво, одиторът се нуждае от нисък риск на разкритията, трябва да извърши повече процедури по същество и да събере повече одиторски доказателства. Колкото повече одиторски доказателства се иска да бъдат получени от детайлните тестове – тоест колкото по-ниско е приемливото ниво на риска на разкритията, толкова по-големи трябва да бъдат размерите на извадките, с цел да се селектират повече обекти за тестване.

Повечето от работата на одитора в процеса до достигане на мнение относно финансовия отчет се състои в получаването и оценяването на **доказателства**. Доказателствата, подкрепящи финансовия отчет, се състоят от основни счетоводни данни и цялата потвърждаваща информация, намираща се на разположение на одитора.

При разработването на одиторска програма с цел получаване на доказателства за твърденията на ръководството одиторът разработва специфични обекти на одита, които съотнася към всяко твърдение. Обектите на одита във връзка с определените нива на същественост и одиторски риск се използват, за да се установят типът, количеството и времето на събиране на доказателствата. Тъй като обектите на одита произлизат от твърденията на ръководството и ако одиторът е получил достатъчни и уместни доказателства относно тях, то се счита, че е осигурена разумна сигурност, че финансовият отчет е вярно и честно представен. В получаването и оценяването на доказателствата одиторът разчита на тяхната уместност и надеждност. Уместността означава дали доказателствата се отнасят към специфичните обекти на одита, които са тествани. Например да предположим, че одиторът иска да провери дали клиентът притежава имоти, машини и съоръжения. Ако одиторът физически провери тези имоти, това няма да бъде уместно доказателство, защото е възможно, клиентът да е получил или отдал под оперативен лизинг своя недвижима и движима собственост.

Надеждността е свързана с диагностицирането на доказателствата. Тоест дали са от вътрешен или независим външен източник, писмени или устни, оригинални или фотокопия. Одиторът рядко получава убедителни доказателства за обектите на одита. В повечето случаи се получават единствено достатъчно доказателства, че твърденията на ръководството са честно изложени. Природата на доказателствата, получени от одитора, рядко осигуряват абсолютна сигурност за обектите на одита, тъй като типовете на доказателствата имат различна степен на надеждност. В допълнение доста често одиторът проверява извадки от транзакции и сделки, осъществени през периода. Ето защо одиторът стига до заключение, основано на подмножество от доказателства, които са на разположение.

Защо одиторът използва концепции като същественост и одиторски риск, за да постави обхват на одита? Защо той не тества всички сделки, възникнали през периода?

Главната причина е цената и приложимостта на такъв одит. В предприятията с малък бизнес одиторът е в състояние да провери всички сделки, възникнали през проверявания период, и да издаде доклад в разумен период след края на финансовата година. Но е малко вероятно, собственикът да може да си позволи да плати такъв обширен одит. В големите дружества широтата на сделките и транзакциите спират одитора от проверката на всяка операция. **Ето защо е налице специфична фор-**

ма на бартер между точността и прецизността на одита и неговата цена. За да се справи с проблема, одиторът използва своите знания за сделките и извадкови подходи, за да провери извършените операции в предприятието през периода–обект на одита. Много често одиторът е запознат със салдата и сделките, които е вероятно да имат неточности на базата на информация от предходни одити или от знанията си за бизнеса. Одиторът може да използва знанията си, за да селектира тези сделки за проверка. Когато одиторът няма специфични знания за салда и групи операции, които могат да съдържат неточности, се прилагат извадкови методи, които увеличават вероятността от получаването на репрезентативни резултати за дадена популация от транзакции. В тези случаи одиторът използва закони на вероятностите, за да идентифицира сделки, които са неточни.

Размерът на извадката е функция на съществеността и приемливия одиторски риск. Има обратнопропорционална връзка между размера на извадката и нивото на същественост и между размера на извадката и приемливия одиторски риск. Например, ако одиторът определи съществеността да бъде малка сума за дадено ниво на одиторски риск, по-голяма извадка ще бъде необходима от тази, ако съществеността беше по-голям размер. Това възниква поради факта, че одиторът трябва да събере повече доказателства, с цел да подкрепи по-ниско ниво на същественост. Подобно, ако нивото на одиторския риск, който одиторът е склонен да приеме, намалява при определеното ниво на същественост, размерът на извадката е необходимо да стане по-голям. Това е породено от потребността на одитора да събере повече доказателства, за да намали сумата на несигурността и риска, свързан с извадката. В одиторските стандарти липсва конкретна регламентация за приложението на извадковите методи към дадена одиторска процедура. На практика всеки самостоятелно практикуващ одитор или одиторско предприятие решават това сами. В действителност, ако даден одитор приложи високо ниво на същественост, без разумна обосновааност за това, сумата на неточностите, отклоненията и несъответствията, които стоят некоригирани зад тази висока същественост, може да повлияят на разумните решения на потребителите. Но използваното високо ниво на същественост не може да бъде разбрано от ползвателите на одитираните към момента финансови отчети.

2. Извадката като средство за оптимизиране на одиторската проверка и начин за балансиране между прецизността на одита и неговата цена

В процеса на събиране на одиторски доказателства одиторът трябва да вземе решение за това, какво количество информация трябва да

бъде получено и анализирано, за да постигне целта си. Постоянно възниква проблемът за оптимизацията на обема на одиторската проверка и намиране на най-подходящ подход за формирането на одиторска извадка. За да се справи с проблемите, одиторът използва знанията си за предприятието, за неговата среда и за вътрешния контрол, а също и извадкови подходи, за да провери възникналите сделки в предприятието.

Историческата гледна точка е основополагаща за разбирането на одита като професия. Целите и техниките на одиторите се променят през годините. Прегледът на историята на одита осигурява основа за анализ и тълкуване на промените, настъпили в одиторските цели и техники. Дори много по-важно, този преглед напоследък разкрива тенденция към увеличаване разчитането на вътрешните контроли при клиента и намаляване на детайлните тестове. Одитът в бъдеще най-вероятно ще се състои главно от процедурни (или системни) прегледи с анализ на ефективността на вътрешния контрол, осигурявайки по този начин основата за процедурна преценка. Няколко аргумента подкрепят казаното по-горе: растящи разходи в публичните дружества и набягане върху икономия и ефективност; призив от собствениците и другите потребители за допълнителна информация; увеличаване на сложността и обема на бизнеса; развитието на информационните системи;

За да се дискутира важността на извадките в одита, е по-добре да се анализира *еволюцията на одита*, представена в следващата таблица:

Таблица 1

Еволюция на одита

Период	Цел на одита	Степен на проверка	Значимост на вътрешния контрол
Античен – 1500 г.	Разкриване на измами	Детайлна	Не се взема под внимание
1500-1850 г.	Разкриване на измами	Детайлна	Не се взема под внимание
1850-1905 г.	Разкриване на измами и на чиновнически грешки	Главно детайлна проверка и малко извадки	Не се взема под внимание
1905-1933 г.	Установяване на честността на позициите във финансовия отчет и разкриване на измами и грешки.	Детайлна проверка и извадки	Слабо разчитане на контрола
1933-1940 г.	Установяване на честността на позициите във финансовия отчет и разкриване на измами и грешки.	Извадкова проверка	Събуждане на интерес
От 1940 досега	Установяване на честността на финансовите отчети.	Извадкова проверка	Значително внимание

От таблицата можем да заключим, че одиторският тест от година на година има тенденция към извадков одит, а не към детайлен одит. Приемането на извадковите процедури представлява най-важното развитие в одита в началото на 19 в. Това не означава премахване на детайлната проверка, а само замяна на количеството работа, вършена по-рано.

Одиторската извадка е списък с подбрани по определен начин за целите на одиторската проверка обекти от дадена съвкупност, с цел да се направи извод за цялата популация. В Международен одиторски стандарт 530 „Формиране на одиторски извадки и други средства за извършване на тестове” (МОС 530, 2009) се дава следното определение за одиторски извадки:

„Одиторските извадки включват прилагането на одиторски процедури върху по-малко от сто процента от обектите, формиращи салдото по дадена сметка или група от сделки и операции, при което всички единици в извадката имат шанс да бъдат избрани. Това дава възможност на одитора да получи и оцени одиторски доказателства относно някои характеристики на избраните обекти, за да оформи или да помогне оформянето на заключение относно популацията, от която е направена извадката. За формирането на одиторските извадки могат да се използват статистически или нестатистически методи”.

Използването на извадки в одита има неоспорими преимущества спрямо пълната проверка. Сред тези преимущества могат да се посочат следните:

- По-висока оперативност, което значително съкращава срока на извършването на проверката. Това е особено важно при провеждането на одита в спешни случаи, например, когато е необходимо да се завърши проверката в срок, близък след датата на баланса;
- Приложимост в условия, изключващи пълното наблюдение и проверка;
- Възможност значително да се разшири обхвата на одита: икономията на време при проверката на едни обекти на одита дава възможност да се разшири проверката при други. Например, при проверката на рутинни операции могат да се прилагат само извадки, а при други – комбинация на извадки и пълна проверка;
- Повишаване на качеството на одиторските доказателства: правилното прилагане на извадкови методи според тяхната организация и техника обезпечава по-високо качество на одиторските доказателства и води до подобреното на работата на помощник-одиторите при извършването на проверките;

Възможност за проектиране на резултатите от извадката към цялата популация – разбира се, тук е налице риск, свързан с извадката;

- Поевтиняване на одита, обезпечава се възможността за снижаване на нивото на цените от гледна точка на техническата страна на провеждане на одита.

Шест по-разпространени подходи в одиторската практика са на разположение при формирането на извадка. Това са: таблица на случайните числа; компютърен генератор; систематичен подбор; случаен систематичен подбор (Random systematic selection); PPS (Probability-Proportional-to-Size Selection – Стойностно пропорционален подбор) или т.нар. Метод на монетарните единици, нар. се още Dollar unit Sampling; Стратифициран подбор.

Таблицата на случайните числа е техника, помагача за постигане на случайността. Тази таблица е съставена от случайно събрани цифри от нула до девет. Всяка цифра се появява в таблицата приблизително еднакъв брой пъти и редът, в който тя се появява, е случаен. Колоните в таблицата са чисто произволни, в противен случай би било безсмислено. Те спомагат, таблицата да се чете по-лесно.

При систематичния подбор одиторът изчислява интервала на извадката и тогава избира извадковите единици. Например, ако размерът на популацията N се състои от 1 000 броя единици и желаният размер на извадката n е 100 броя, то интервалът на извадката е равен на $10 = N/n$. Започва се от случайно начало от 1 до 10 като първи извадков елемент. След това всеки десети елемент се избира. Главното предимство на систематичната извадка е лесното ѝ използване. Но основният проблем е, че може да произведе пристрастна извадка. Когато се използва систематична извадка, извадката обикновено няма да се дели равномерно в популацията – тоест извадковият интервал невинаги е точно число. Затова в тези случаи размерът на прескачащия интервал трябва да бъде закръглен надолу като цяло число. Например, ако популацията съдържа 10 089 единици и одиторът желае да селектира 100 единици с 5 начални точки, то коригираният прескачащ интервал е 500 ($10\,089 : 100 = 100$ закръглено $\times 5 = 500$).

Компютърният генератор на случайни числа е по-ефективна техника от използването на таблицата на случайните числа, защото при селекцията чрез таблицата на случайните числа се получават повече отхвърлени (неизползваеми) числа от таблицата и потенциални човешки грешки. Може да се използва генераторът на случайни числа от Microsoft Excel. Много одиторски компании са внедрили в своя одитен софтуер генератора на случайните числа за формиране на извадки.

Съгласно стратифицирания подбор, популацията първоначално се дели на слоеве (групи, страти). Целта на стратификацията се състои в намаление вариацията на елементите в рамките на всяка страта и намаляване на обема на извадката без пропорционално увеличение на риска, свързан с използвания извадков метод. Стратите трябва да бъдат така определени, че всеки елемент от извадката да може да бъде включен само в една страта. Например, при проверката на задълженията към доставчици одиторът може да реши да стратифицира популацията и да приложи различни извадкови техники за подбор на единици за проверка към всяка отделна страта. С цел по-лесно разбиране прилагаме илюстративен пример за стратифициране:

Страти	Брой единици в стратата	Състав на стратата	Подбор /начин за селектиране/ формиране на извадка
1	22	Всички задължения над 5000 лева	100 % проверка
2	121	Всички задължения между 1000 и 5 000 лв.	Таблица на случайните числа
3	85	Всички задължения под 1 000 лева	Систематичен подбор
4	14	Всички задължения с дебитни салда	100 % проверка

Стойностно-пропорционалният подбор е статистически способ с променлива вероятност. Този подбор е произлязъл от англо-американската одиторска практика, при която единиците на наблюдение не са отделните елементи на популацията, а обхванатите от тези елементи парични единици. При този подбор вероятността за излъчване на отделните елементи е пропорционална на техния стойностен размер. Уникална черта на стойностно-пропорционалният подбор е неговото дефиниране на популацията като брой от левове (долари, евро) в салдата и операциите, а не като брой сделки или салда. Ето защо, ако вземанията от 160 клиента са в размер на 400 хил. лева, то популацията се състои от 400 хиляди левови единици. Чрез този подбор одиторът случайно подбира единици за проверка. При този метод не всяка транзакция или сума имат равен шанс за подбор, а това има всеки един записан лев. Когато даден лев (долар, евро) се селектира по този начин, цялото салдо или цялата операция, свързана с него, се избира за проверка. Тази характерна черта на стойностно-пропорционалният подбор го прави ефективен, защото малък брой

от транзакции или сделки могат да бъдат селектирани за проверка, но пък съдържащи големи левови суми.

Тези техники се използват, когато се желае да се създаде случайна извадка, обикновено без значение дали извадковият модел е с цел проверка на качествени или количествени признаци. В действителност посочените по-горе техники могат да бъдат използвани за формирането на нестатистически и за статистически извадки. Ако одиторът желае да оцени риска на извадката, когато по-малко от 100 % от популацията се проверява, трябва да бъде използвана случайна извадка. Статистическата извадка е случайна извадка.

Нестатистическите извадки са тези, в които включването или изключването на отделни извадкови единици зависи от професионалната преценка. Използването на извадки на базата на преценка може в действителност да доведе до добри оценки или коректни решения, но с този тип извадкова техника одиторът няма обективен метод за оценяване на адекватността на извадката. За нестатистическите извадки се прилага произволният подбор.

Разбира се, поради риска на извадката одиторът може да реши, че е желателно да се извърши пълна проверка. Често одиторът решава, че поне част от популацията трябва да бъде проверена 100 процента. Поради разходите и времето за проверка обикновено се взема решение за формиране на извадка от дадена популацията, с което се поема известен риск на извадката. В подобни ситуации точният проект (замисъл) на извадката е много важен.

Американският одиторски стандарт за одиторски извадки „Audit sampling” (SAS 39, 2021) пояснява следното:

„Когато се планира извадка при извършване на детайлни тестове, одиторът използва неговата преценка, за да определи кои салда, сделки и операции ще бъдат индивидуално проверени и кои ще бъдат обект на извадка. Одиторът ще провери напълно онези единици, за които по негова преценка приемливият извадков риск не е обоснован”. Тези единици, които одиторът е решил да провери сто процента, не са част от единиците, които ще попаднат в извадката. Други единици, които по преценка на одитора е необходимо да бъдат тествани, за да изпълнят целта на одита, но не е нужно да бъдат проверени сто процента, ще бъдат обект на проверка чрез формиране на извадка.

Одиторът следва да обърне внимание на това, дали всички единици от популацията са имали шанс да попаднат в извадката. Например, би било неправилно да заключим, че всички продажби са били вярно отразени в счетоводните регистри, ако извадката е формирана само от продажбите, които се получат по банков път, а от извадката са изключени

продажбите получени в брой. Обикновената случайна извадка (random sample) може да бъде дефинирана като извадка, която се избира по такъв начин, че всеки елемент в популацията следва да има шанс да бъде избран. Може да се отбележи, че се получава определена форма на бартер, равновесие между прецизността на одита и неговата цена, като се използват извадки.

Две концепции, които са много важни в приложението на одиторските извадки, са *грешка, свързана с извадката* и *грешка, несвързана с извадката*. Грешка, свързана с извадката възниква, когато одиторът прави погрешно заключение, защото не проверява цялата популация. Рискът на извадката създава възможността от грешка, свързана с извадката. Ако се проверява цялата популация, вместо извадка, няма да има грешка, свързана с извадката. Когато извадката показва характеристики или черти, които не са типични за популацията, като цяло възниква грешка, свързана с извадката. Съответно грешките, свързани с извадката, показват различието между заключение, базирано на извадка, и заключение, основано на проверка на цялата популация. Тези грешки, свързани с извадката, се дължат напълно на случайността. Те са вътрешноприсъщи на статистическите извадки. Този вид грешки могат точно да бъдат оценени и все пак контролирани, когато се използват статистически извадки. Контролирането на грешките, свързани с извадката, се постига чрез установяването на подходящи връзки между размера на извадката, характеристиките на популацията, от която ще се формира извадка, и степента на сигурност, която ще бъде установена.

Също така съществува риск, несвързан с извадката, причинен от грешки в одиторската преценка. Грешка, несвързана с извадката, възниква, когато одиторът прави грешно заключение поради всякакви причини, които не са свързани с размера на извадката. Примери за грешки, несвързани с размера на извадката, са следните: селекция от популация, която не е подходяща за целите на теста; неправилно дефиниране на отклонение или неточност, което води до невъзможността, одиторът да ги разпознае в извадката; пропуск на установяването на неточности или отклонения, които са адекватно дефинирани и съществуват в извадката; неуспешно селектиране на случайна извадка (random selection) или извадка, която се очаква, че ще бъде репрезентативна; неуспех при правилното оценяване на резултатите.

Грешки, несвързани с извадката, са човешки грешки и могат да бъдат намалени, премахнати или предотвратени. Рискът, несвързан с извадките, може да бъде намален до много ниско ниво чрез подходящо планиране, проверки и преглед. В допълнение съществува и друга грешка, несвързана с извадката, която е присъща за одиторския процес. Изб-

раната одиторска процедура може да не бъде подходяща при установяване на отклоненията при тестване на вътрешния контрол или паричните неточности (несъответствия). Например, одиторът може да провери фактури за разходи, за да установи, дали те са коректно одобрени преди тяхното изразходване.

3. Популацията – източник за формиране на извадка

Популацията е основното „поле“, за което одиторът желае да получи дадена информация. Според Buchne (Buchne, R., Freichel, C. 2015) одиторската популация са подмножества на проверявания комплекс, прецизно отграничени на базата на същностен, времеви и пространствен критерий. Одиторската популация като крайно множество от проверявани обекти представлява съвкупност. Следователно тя кореспондира със статистическата съвкупност. Съдържанието на двете понятия не позволява възприемането им като синоними, защото не всяко крайно множество от елементи може да се възприеме като статистическа съвкупност. Не всяка одиторска популация е статистическа съвкупност, докато всяка статистическа съвкупност, формирана с цел одиторска проверка, по своята същност представлява одиторска популация.

Дадена съвкупност е статистическа, когато¹ (Ламбова, М., Русев, Ч., Косева, Д., Стоянова, В. 2008):

- се подчинява на закона за големите числа, следователно е с достатъчно голям обем;
- е хомогенна, тоест е изградена от единици, чието формиране е обусловено от действието на един и същ комплекс от причини. Следователно единиците трябва да са еднотипни по отношение на поне три идентификационни критерия – същностен, времеви и пространствен.

Популацията трябва да бъде дефинирана предварително. Когато тя се дефинира, одиторът трябва да се придържа към две предписания:

- Популацията следва да бъде уместна (приложима) за целите на одита;
- Определената популация трябва да дава възможност на всеки един да каже дали или не дадена единица принадлежи към тази популация.

Следващите примери илюстрират дефиниране на популация:

Таблица 2

Примери илюстриращи одиторска популация

Определяне на популация	Включени единици
Всички вземания към края на годината	Сметки с нулеви салда, с положителни (дебитни) и отрицателни (кредитни) салда
Всички вземания възникнали през годината	Сметки с дебитни и кредитни обороти
Всички издадени фактури за продажби на стоки през годината	Всички издадени фактури за продажби на стоки, включително анулираните

В допълнение, при внимателното определяне на популацията одиторът трябва да идентифицира предварително базата на извадката (или база на подбора). Базата на подбора е списък или друго физическо представителство на отделните единици в популацията.

Например: при тестване на наличните материални запаси има три възможни извадкови рамки: крайните салда на материалните запаси; безкрайните хронологични записи от материални запаси; физически единици от материални запаси.

Главното изискване при определянето на базата на подбора е да сме сигурни, че тя е пълно (цялостно) представителство на всички единици в популацията, от която ще се формира извадка. Понякога базите могат да съдържат единици, които не принадлежат към популацията. Например списъкът на вземанията могат да съдържат нулеви или кредитни салда, дори ако одиторът се интересува само от дебитните салда. Ако нулевите или кредитните салда са селектирани, те се изключват от извадката и се включват други пера.

Одиторите не трябва да заместват една извадкова единица за друга, заместването не е разрешено. Обаче, ако извадковата единица не се разглежда (счита) като част от популацията (анулирани фактури), тази единица може да бъде заместена от друга единица на случаен принцип. Разбира се, одиторът трябва да направи разлика между законово анулирана фактура или неизползван документ и документ, за който липсва поддържаща документация (погрешно анулиран документ).

Обемът на извадката зависи от много фактори (J. Christopher Westland, 2020)

- Преценка за разходите по одита (максимален бюджет, желание за минимализиране на разходите);
- Минимално приемливо ниво на прецизност (същественост);

- Увеличение на общата грешка, която одиторът е склонен да приеме (допустима грешка);
- Желано ниво на сигурност, което се иска да се постигне;
- Увеличение на използването на други процедури по същество, насочени към същото твърдение на ръководството;
- Променливост (нееднородност) на популацията или субпопулацията, както и нейния размер;
- Увеличение на сумата на грешката, която одиторът очаква да открие в популацията;
- Извадковият метод, включително стратифициране на популацията.

Тези фактори си взаимодействат по сложен начин. Всеки един одитор си задава въпроса: Как да формира извадка с най-малък размер, който да осигурява желаната сигурност?

4. Оценка на резултатите от извадката

Известно е, че рискът на извадката се контролира чрез:

- Формиране на адекватен размер на извадката;
- Проектиране на резултатите от извадката, за да може да се оцени степента на грешка за цялата популация.

В края на одиторския процес одиторите оценяват риска, като поставят дали общата грешка за финансовия отчет превишава съществеността. Тази оценка е трудна в това, че изисква разглеждане (обмисляне) на установената грешка, проектираната грешка и риска на извадката, свързан с редица сегменти на одита. Одиторският риск е рискът, одиторът да не успее подходящо да модифицира своето мнение за финансовия отчет, който е съществено неточен. В края на своята работа, за да оцени дали постигнатият одиторски риск е приемливо нисък, одиторът трябва да обобщи установените и оценените грешки, идентифицирани при тестовете по същество. Тук терминът грешки се използва със значението на умишлени и неумишлени грешки.

Когато се използват извадкови процедури, оценката на съвкупната грешка зависи от проекцията на грешките в извадката към популацията и от несигурностите в извадката, обграждащи проекцията (тоест риск на извадката). Когато комбинацията от висока проектирана грешка и/или висока несигурност, обграждаща проектираните грешки, води до неприемлив висок одиторски риск, одиторът може да изисква, клиентът да ко-

ригира финансовите отчети за установените грешки с цел да намали одиторския риск на приемливо ниво.

Изследвания в одита (Durney, M., Elder, R. J., Glover S., 2014), (Kachelmeier, S., and W. Messier, Jr. 2021) дават основание да се счита, че одиторите могат да имат трудности при оценката на резултатите от извадките, когато тази оценка се извършва от тях по преценка. Това е важна тема за проучвания, тъй като липсата на правилна оценка и интегриране на резултатите от нестатистическа извадка в обща (съвкупна) грешка има потенциал да доведе до нежелани одиторски резултати.

Целта на одита от независимия одитор е изразяване на мнение относно честността на финансовите отчети. При оценката дали финансовите отчети са представени честно в съответствие с приетите счетоводни принципи, одиторът следва да сумира грешките, които предприятието не е коригирало, по такъв начин, че да е способен да прецени дали индивидуалните суми, междинните или общите суми във финансовия отчет не са съществено грешни като цяло. Обобщението на неточностите не трябва да включва само установените грешки, които одиторът е идентифицирал, но и одиторската оценка относно вероятните грешки. Очевидно правилната оценка на одиторските извадкови резултати е необходима и критична стъпка при оценяването на съвкупната (общата) грешка за финансовия отчет като цяло.

За да бъде репрезентативна извадката, следва да няма пристрастия. В оценката на извадковите резултати тези пристрастия ще се проявят, тъй-като одиторите формират заключение за счетоводните салда, или съвкупната грешка, основавайки се на установените грешки, които са по-конкретни от проектираните грешки.

Оценката на качеството на одита е проблематично. Резултатът на качеството на одита не е директно и веднага видимо. Контролните процедури върху качеството на одита се опитват да поддържат висок стандарт на контрол над одиторския процес, но фалитите на одиторските фирми обикновено стават известни в контекста на бизнес фалитите. Не е възможно да се разбере броят на одитите, извършвани с лошо качество, които си продължават да бъдат такива и все още са неразкрити. Одиторската фирма може да изпълнява одит с лошо качество и няма да има индикация за него, дори финансовите отчети да са съществено грешни. Ако имаме лошо изпълнен одит и неточностите в отчетите са пренебрегнати, в одиторския доклад може и да няма негативно отражение. Тъй като качеството на одита е трудно наблюдаемо, външните страни гледат за евентуални индикатори за качеството на одита, като мнения на експерти, съществуващи съдебни дела срещу фирмата, подадени жалби, вида на издаваните одиторски мнения, размера на договорените такси, бро-

ят на персонала, участващ в ангажиментите. Важно да се отбележи, че следва да се увеличи и качеството на използваните счетоводни програми. В тази насока е и мнението и на други колеги, които също посочват, че е дошло време за по-широко използване на ERP системите, както и въвеждане на регистрационен режим на използваните счетоводни софтуери (Маноилов, И. 2023).

Заключение

Сред причините за използване на извадки в независимия финансов одит са оптимизиране на работата, намаляване на времето за извършването и съкращаване на разходите. Но извадките, които водят до тези положителни страни в одиторската практика, са:

1. формирани по правилен начин;
2. използвана е безпристрастна техника за подбор;
3. липсва субективното одиторско решение при избор на единици за проверка;
4. налице е количествена оценка на резултатите от извадката.

Извадките се използват, за да се получи равновесие между прецизността на одита и неговата цена. То се накланя в полза на поемане на повече одиторски риск, риск от изразяване на неправилно одиторско мнение. Това е така, защото за нестатистическите извадки е характерно:

1. Формиране на извадката на база одиторската интуиция;
2. Налице е възможност за субективен подбор на единиците за проверка;
3. Попадането на предимно големи единици в извадката;
4. Избирането на единици за проверка чрез определени техни характеристики, които правят впечатление на одитора;
5. В повечето случаи размерът на извадката е по-малък от този, ако се използва статистически метод;
6. Извършването на предимно качествена оценка на резултатите от извадката;
7. Нестатистическата извадка не може да гарантира репрезентативност.

За статистическите извадки недостатъците на нестатистическия подбор не съществуват, в допълнение те са научнообоснован метод. С наличието на компютри тромавите аспекти на статистическите извадкови процедури се премахнаха. Всяка една статистическа извадка може да се повтори при нужда при залагането на конкретните критерии, докато нес-

статистическият подбор си е „индивидуален” за всеки един одитор, за всяка една проверка. По този начин е трудно, същата процедура да се повтори. Статистическите извадки са по-надеждният одиторски инструмент за проверка от нестатистическите, главно в големите популации, защото:

1. Се контролира рискът на извадката чрез формирането на достатъчен размер на извадката и оценка на резултатите;
2. Размерът на извадката се формира чрез статистически метод;
3. Налице е случаен подбор на единиците за проверка без човешка намеса;
4. Статистическите методи могат да бъдат комбинирани използвани от различни одитори, които участват в един и същ тест, като получените резултати ще бъдат същите (при еднакви зададени критерии) като тези, ако тестът се прави от един одитор;
5. Обективна количествена оценка на резултатите от теста. Всички одитори ще достигнат до едно и също заключение, относно откритите грешки.

В международните одиторски стандарти се допуска, по преценка на одитора, да се използват статистически или нестатистически методи за проверка. Считаме, че това решение дава голяма свобода в избора, което неминуемо се отразява върху качеството на одиторските доклади.

Смятаме, че следва да има регламентирани рамки за използване на нестатистическите извадки – например за малки популации до две хиляди реда, за малки предприятия, за популации с доказан нисък риск няколко години поред. За големите популации взаимнодопълващото използване на статистически с нестатистически методи, би довело до качествени решения. Днес бизнесът е във финансова криза, дори може да се каже, че е агресивен. Оценката на бизнес риска е по-трудна, поради което за одиторите, разчитащи предимно на нестатистически извадки, е налице възможност от предоверяване от възникването на проблеми. Това е така, защото тази процедура не може да гарантира формирането на достатъчно убедителни доказателства, събрани по безпристрастен начин.

Поради срещаните трудности с правилното формиране и използване на статистически и нестатистически методи за формиране на извадки, икономическите университети следва да отделят допълнителни часове за обучение в дисциплините по одит, икономическа статистика, включвайки информация за слабостите на тези техники, за предимствата им, за приложимостта им към конкретни обстоятелства, за рисковете и ползите, които носят. Неминуемо като резултат това обучение ще подготви едни по-добри одитори за практиката.

Органът, разработващ одиторските стандарти, следва да развие детайлен стандарт за одиторски извадки, обърнат към нужните на одиторите. Този стандарт следва да включва по-детайлно третиране на нестатистическите и статистическите методи, приложими във финансовия одит. В допълнение считаме, че броят на използваните счетоводни програми в българската практика следва да бъде намален и стриктно регулиран от страна на държавата или друга неправителствена организация. Това ще облекчи до голяма степен работата на одиторите и ще доведе до по-голяма сигурност в издадените одиторски мнения.

Използвани източници

- Durney, M., Elder, R.J., Glover, S.M. (2014). Field data on accounting error rates and audit sampling, *Auditing: A Journal of Practice & Theory*.
- J. Christopher Westland, (2020). *Audit Analytics*, Springer, стр. 84.
- Kachelmeier, S., and W. Messier, Jr. (2021). An investigation of the influence of a nonstatistical decision aid on auditor sample size decisions. *The Accounting Review* 65 (1): 209-226.
- Messier, William F., Jr. (2021). *Auditing&Assurance Services a systematic approach*, McGraw-Hill Irwin.
- Robert Buchne, Герит Брьозел, Christoph Freichel (2015) *Икономически одит*, стр. 160.
- SAS 39 Audit Sampling (2021) AICPA, Professional Standards.
- Вайсел, А. (2015). Одитна извадка за тестовете на контролите, сп. *Диалог*, бр. 4, стр. 16.
- Елисеева, И.И., Терехов, А.А. (2007). *Статистические методы в аудите*. - М.: Финансы и статистика, стр. 176.
- Ламбова, М. (2003). Одиторска извадка, излъчана чрез съзнателен подбор, сп. *ИДЕС*, кн. 6, стр. 28.
- Ламбова, М. (2004). Използването на случайни извадки в количествения случай на одиторска проверка, сп. *ИДЕС*, бр. 3, стр. 25.
- Ламбова, М., Русев, Ч., Косева, Д., Стоянова, В. (2008). *Статистика*, Издателска къща Стено, Варна, стр. 106.
- МОС 200 (2009). Цел и общи принципи на одита на финансови отчети, в сила за одити на финансови отчети, <http://www.ifac.org/members/Downloads>
- МОС 530 (2009) Одиторски извадки, приложим за одит на финансови отчети., <http://www.ifac.org/members/Downloads/isa-530-redrafted-audit-sampling.pdf>

- Маноилов, И. (2023), Сборник с доклади, представени на Международна научна конференция „Икономика на бъдещето“, организирана от Висшето училище по застраховане и финанси и Балканската асоциация на икономическите университети.
- Радева, К. (2010). Модел на одиторския риск и одиторски извадки – елементи, взаимовръзки и практически аспекти на приложение. София, списание ИДЕС, бр. 6.
- Четыркин, Е.М., Васильева, Н.Е. (2013). Выборочные методы в аудите., стр. 114.

Бранимира Асенова Колева, главен асистент, доктор по икономика в катедра „Счетоводна отчетност“, Икономически университет гр. Варна, България.

Регистриран одитор с диплома номер 644 от 2009 г., член на Института на дипломираните експерт-счетоводители в България.

Научни интереси: изследвания в областта на независимия финансов одит; оптимизация на одита; използване на аналитични процедури и извадки в одита.

ISSN 0323-9004

Народно стопански архив

Свищов, година LXXVIII книга 2 - 2025

Изкореняване на корупцията чрез електронно управление

Предизвикателства пред отчетността в ерата на изкуствения интелект

Съвременни детерминанти на клиентското обслужване в застраховането

Набиране на средства за образование: концепция, фактори и социално-икономическа цел

Одиторските извадки – средство за равновесие между прецизността на одита и неговата цена

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Теодора Димитрова – главен редактор
Доц. д-р Светослав Илиев – зам.-главен редактор
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Жельо Вѣтев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Сергей Радуканов

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р **ик.н. Михаил А. Ескиндаров** – Финансов университет при Правителството на Руската федерация, Москва (Русия).
Проф. д-р **ик.н. Григоре Белостечник** – Молдовска академия за икономически изследвания, Кишинев (Молдова).
Проф. д-р **ик.н. Михаил Ив. Зверяков** – Одески държавен икономически университет, Одеса (Украйна).
Проф. д-р **ик.н. Андрей Крисоватий** – Тернополски национален икономически университет, Тернопол (Украйна).
Проф. д-р **Кен О'Нийл** – Университет Ълстер (Ирландия)
Проф. д-р **Ричард Торп** – Университет Лийдс (Великобритания)
Проф. д-р **ик.н. Олена Непочатенко** – Умански национален аграрен университет, Уман (Украйна)
Проф. д-р **ик.н. Дмитрий Лукьяненко** – Киевски национален икономически университет "Вадим Гетман", Киев (Украйна)
Доц. д-р **Мария Стефан** – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р **Анисоара Дуика** – Университет "Валахия", Търговище (Румъния)
Доц. д-р **Владимир Климух** – Брановички държавен университет, Бранович (Беларус)

Екип за техническо обслужване:

Технически секретар: Елена Петкова
Стилов редактор: Анка Танева
Превод английски: ст. преп. Венцислав Диков и ст. преп. д-р Маргарита Михайлова

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2
Проф. д-р Теодора Димитрова – главен редактор
☎ (+359) 631 66 201
Елена Петкова – технически секретар
☎ (+359) 631 66 201, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg
Благовеста Борисова – компютърен дизайн
☎ (+359) 882 552 516, e-mail: b.borisova@uni-svishtov.bg
Милена Александрова – компютърен дизайн
☎ (+359) 888 303 402, e-mail: m.aleksandrova@uni-svishtov.bg

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXVIII, КНИГА 2 – 2025

СЪДЪРЖАНИЕ

Михаил Чиприянов

Христостомос Родитис

Изкореняване на корупцията чрез електронно управление / 3

Галина Чиприянова

Предизвикателства пред отчетността в ерата

на изкуствения интелект / 21

Ваня Григорова

Десислава Кайрякова

Съвременни детерминанти на клиентското обслужване
в застраховането / 44

Алия Марданова

Набиране на средства за образование: концепция,
фактори и социално-икономическа цел / 61

Бранимира Колева

Одиторските извадки – средство за равновесие
между прецизността на одита и неговата цена / 76